

а тому комплекс заходів, що спрямовані на його подолання, повинен включати також і методи соціальної реабілітації індивіда. Інтегруватися в суспільство жебраку досить важко, а через деградацію особистості, втрату моральних цінностей він часто не відчуває у цьому потреби. Отже, основні зусилля держави, соціальних служб, громадських організацій повинні бути спрямовані на недопущення розвитку даного явища.

1. Дроздова Л. Шляхи подолання абсолютної бідності в Україні // Україна: аспекти праці – 2010 р. № 8 ст. 3-7.

2. Моніторинг ситуації у соціальній сфері в Україні за лютий 2011р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpsr.org.ua/index.php>.

3. Економічна активність населення області за 2009-2010 роки: Стат. збірник. / Івано-Франківське обласне управління статистики, 2010.

4. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб./ І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Марченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2003. – 233 с. – Бібліогр. в кінці розд.

5. Демографічні чинники бідності (колективна монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – 2009. – 184 с.

The socio-economic state of marginal 'nikh layers of population is represented in the article, the results of sociological research of this marginal 'noy group, which was conducted in 2010 year, are reflected. Information of sociological research enable to light up a level and way of life of cadgers in the Ivano-Frankivsk area.

УДК 339.924:339.97

Ступчук С. М.

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ УЧАСТІ У ПРОЦЕСАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У роботі розглянуто основні характеристики та особливості категорії інтеграція. Визначено критерії, умови, основні цілі та переваги інтеграції. Виділено основні форми інтеграційних об'єднань та види інтеграції. Особлива увага відведена розгляду показників оцінки ефективності та рівня інтегрованості підприємств.

Ключові слова: інтеграція, інтегрування, інтеграційні процеси, ефективність інтегрування.

I. Вступ. Питання щодо необхідності інтегрування України у світове господарство, перестало бути наріжним каменем. Науковці та політики дійшли висновку, що процес інтеграції України у світове господарство є невід'ємним для розвитку економіки країни. Жорстке включення України у процес глобалізації в період після розпаду СРСР робить першочерговим до розв'язання питання про необхідність, можливість та перспективи інтеграції України у світове господарство. Процес глобалізації поставив на абсолютно новий якісний рівень розвиток світового господарства, сприяв формуванню інформаційно-інноваційного зростання та структурно-формуючого значення інтеграційного співробітництва на основі глибокої спеціалізації та кооперування.

Проблеми, пов'язані із розвитком інтеграційних процесів, знаходяться в центрі наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – економістів.

Серед вітчизняних проблемами інтеграційних процесів займалися такі вчені як: В. Герасимчук, Ф. Євдокимов, Л. Козик, П. Кохно, В. Ляшенко, Ю. Макогон, С. Соколенко, А. Філіпенко.

Серед іноземних вчених проблеми інтеграції на мікро- та макrorівні досліджували М. Альберт, Д. Герольд, М. Мескон, А. Тофлер, Ф. Хедоурі.

У своїх роботах науковці досліджували основи процесу інтеграції, передумови та виникнення інтеграційних структур, в тому числі в сучасній економіці України. Але категорія «інтеграція» у своєму розвитку набуває нових характеристик, значень, відтінків.

II. Постановка завдання. Саме тому автор статті вважає за необхідне виокремити основні характеристики і особливості інтеграції, а також пропонує до розгляду показники оцінки ефективності та рівня інтегрованості підприємств.

III. Результати. Важливо відзначити, що процес інтеграції є найвищим етапом розвитку відносин як на мікрорівні, так і на макrorівні. При чому поняття інтеграція викорис-

товується у зовсім різних значеннях. Спробуємо проаналізувати значення категорії «інтеграція» та методи оцінки даної величини.

Найменшою організаційною одиницею в економіці є підприємство. Саме тому, незважаючи на відмінність у використанні категорії «інтеграція», її розгляд почнемо саме з мікрорівня.

Автори «Основ менеджменту» – Майкл Мескон, Майкл Альберт, Франклін Хедоурі, розглядають інтеграцію як процес об'єднання зусиль різних підсистем (підрозділів) для досягнення мети організації [1, с. 684].

Інтеграція на рівні підприємства означає процес встановлення найбільш ефективної за даних умов організаційно-функціональної та управлінської структури.

Часто поняття інтеграції ототожнюють з поняттям кооперування. Варто зауважити про необхідність розмежування цих категорій. Як кооперування так і інтеграція характеризують розвиток взаємовідносин певних структурних об'єднань. Але інтеграція є вищим етапом, зазвичай, наступним після кооперування.

Згідно економічного словника [2, с.170], кооперування виробництва – форма виробничих зв'язків підприємств, що спільно виготовляють певну продукцію. Кооперація виробнича зумовлюється розвитком спеціалізації підприємств. Кооперування сприяє підвищенню ефективності виробництва, технічному прогресу.

Інтеграція на рівні підприємств передбачає створення не тільки організаційної, виробничої, але й управлінської структури.

Віднесення підприємств до інтегрованої корпоративної структури передбачає дотримання трьох критеріїв [3]:

1. хоча б частина господарюючих суб'єктів є комерційними організаціями, які діють з метою одержання прибутку;

2. між суб'єктами діють більш жорсткі взаємозв'язки за ринкові, що дозволяє розглядати об'єднання як єдине ціле;

3. існує стратегічний центр прийняття рішень.

Основними цілями та перевагами інтеграції [4] є:

– зниження рівня невизначеності в поставці та збуті;

– обмеження конкуренції;

– полегшення дифузії технологічних новинок;

– зниження витрат.

Разом з тим прагнення інтеграції змушує направляти усі дії для збереження заданих показників життєдіяльності підприємства. Інтег-

рування підприємства вимагає не тільки підтримку цільових показників (об'єму збуту, прибутку, долі ринку), але й зростання ринкової капіталізації, як основного фактора забезпечення конкурентоздатності.

Забезпечення успішної інтеграції підприємств тісно пов'язане з досягненням системи цілей: соціальних, економічних, технічних, екологічних. Вірніше вона є першопричиною досягнення вищезгаданих цілей. Саме тому комплексне вивчення інтеграційних процесів з точки зору необхідності, можливості та перспектив розвитку є одним із першочергових питань сучасної економіки.

Існує велика різноманітність організаційних форм інтеграційних об'єднань (табл. 1) Найбільш широко представлені як у світовій економіці, так і в Україні підприємства наступних, так би мовити, традиційних організаційних форм:

Аналізуючи визначення і характеристики організаційних форм інтеграційних об'єднань, представлені в таблиці, зауважимо, що при будь-якому вищенаведеному організаційному об'єднанні підприємство в тій чи іншій мірі втрачає самостійність в управлінні ресурсами, а втрачені підприємством функції переходять до централізованого, створеного певною кількістю суб'єктів новоутвореного об'єднання, органу.

Кількість вищезгаданих об'єднань у загальній кількості виробничих об'єднань у структурі української економіки доводить життєздатність інтеграційних новоутворень. За даними Держкомстату України кількість таких об'єднань змінювалась наступним чином (табл. 2).

Динаміка зміни форм інтеграційних об'єднань свідчить, незважаючи на незначний відсоток зростання загальної кількості – всього 7,9% в порівнянні з 2001 роком, швидше про переформатування уже існуючих у нові інтеграційні об'єднання. Зростання чисельності асоціацій – на 25,8%, корпорацій – на 43,2%, консорціумів – на 63,2%, концернів – на 1,8% лише підтверджує той факт, що інтеграційні об'єднання є найбільш стійкими і адаптованими до роботи в сучасних ринкових умовах. Формування таких інтеграційних одиниць в період після 2001 року і до сьогодні характеризується формуванням не тільки нової структури інтеграційного об'єднання, але й формуванням нових, так званих, корпоративних відносин в усіх ланках підприємства.

Опонуючи противникам інтегрування підприємств стосовно втрати підприємствами аб-

Організаційні форми інтеграційних об'єднань та їх характеристика

Організаційна форма інтеграційного об'єднання	Характеристика організаційної форми інтеграційного об'єднання
1 Асоціація	Договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися. шляхом однієї або кількох виробничих функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.
2 Корпорація	Широко розповсюджена форма організації підприємницької діяльності, яка передбачає дольову власність, юридичний статус та зосередження функцій управління в руках верхнього ешелону професійних управлінців(менеджерів), працюючих за наймом. Корпорації можуть бути як державними, так і приватними. Юридичний статус корпорації визначає систему оподаткування і прибутків. На відміну від партнерств та індивідуальних ділових підприємств, чії прибутки обкладаються за ставкою індивідуального прибуткового податку, прибутки корпорації обкладаються податком на прибуток, відмінним від прибуткового податку як за величиною ставок, так і за набором пільг і відрахувань із податкової бази чи податкових зобов'язань. Тобто основним недоліком такої форми є можливість подвійного оподаткування.
3 Консорціум	Тимчасове об'єднання незалежних підприємств, метою якого можуть бути різні види скоординованої підприємницької діяльності, переважно задля сумісної боротьби з ціллю отримання замовлень та їх виконання. Організація консорціуму затверджується угодою. Дії учасників координує лідер консорціуму, який отримує за це відрахування від інших членів. Зазвичай кожний член консорціуму несе майнову відповідальність у межах 8-10% від його частки в замовленні, а сума, яка перевищує цю величину, ділиться між іншими членами пропорційно долі їх участі.
4 Концерн	Найбільш розвинута форма об'єднання підприємств. Представляє собою статутне об'єднання підприємств різних галузей промисловості для здійснення спільної діяльності на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Характерними для даної форми інтеграційного об'єднання є: підтримка з боку органів державної влади; поява перспектив науково-технічного та виробничого розвитку; зростання інвестиційної привабливості підприємства. Водночас варто зауважити про втрату підприємством-структурною одиницею концерну. фінансової незалежності.

Джерело: складено за [2] ,[5],[6],[7],[8]

Таблиця 2

Статистика кількості форм інтеграційних об'єднань

Форма інтеграційного об'єднання	2001	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	% до 2001
Асоціація	2516	2497	2679	2751	2841	2953	3057	3165	125,8
Корпорація	609	761	798	824	842	849	862	872	143,2
Консорціум	57	66	77	80	84	84	89	93	163,2
Концерн	380	388	397	406	403	400	396	387	101,8
Інші об'єднання	2123	2082	2061	1971	1880	1774	1717	1615	76,1
Разом	5685	5794	6012	6032	6050	6060	6121	6132	107,9

Джерело: складено за [2]

солотної самостійності в управлінні, а також негативного ставлення до централізації органів управління, варто звернутись до класика науки управління – Анрі Файоля. Саме він поєднав функціональний підхід в управлінні з принципом централізованого управління. «Сама по собі вона не є ні добро, ні зло. Все залежить від міри», – говорив А. Файоль [10]. Саме тому при прийнятті рішення про утворення нового

інтегрованого об'єднання кожному його учаснику важливо оцінити перспективи, ефективність, необхідність, а також конфігурацію створення нової господарської одиниці.

Варто відзначити, що формуванню нових інтеграційних об'єднань, які ведуть діяльність задля досягнення спільних цілей, сприяють певні передумови, викликані закономірним процесом розвитку економіки.

Розрізняють політичні, економічні та соціально-культурні передумови для створення інтеграційних об'єднань.

В Україні виділяють три хвилі інтеграції підприємств [11]:

1. З 1991 року – перша хвиля інтеграції, викликана їх приватизацією і корпоратизацією;

2. 1995 – 1997 роки – друга хвиля, пов'язана з постприватизаційним періодом. Було приватизовано переважну кількість збиткових підприємств;

3. Третя хвиля інтеграції підприємств триває до сьогоднішнього дня, характеризується формуванням корпоративних відносин, зміцненням приватної власності та активізацією іноземного інвестування.

Варто зауважити, що перші дві хвилі інтеграції підприємств були викликані необхідністю і можливістю зміни форми власності – державної на приватну. Саме тому питання про форму та організаційну структуру підприємства на даному етапі інтеграції вирішувалось далеко не в першу чергу. Період другої хвилі інтеграції характеризується не тільки приватизацією збиткових підприємств, але й зміною організаційної структури даного підприємства, об'єднанням підприємств задля ефективної роботи у нових умовах.

Активізація іноземного капіталу, приплив іноземних інвестицій, викликані вступом України до СОТ, ще більше спонукали реструк-

туризацію організаційних структур підприємств. Саме тому сьогоднішній етап розвитку інтеграційних процесів характеризується активним переформатуванням та утворенням нових інтеграційних утворень, задля можливості виживання їх у довгостроковій перспективі.

В економічній літературі [12], [13], [14], [15] виділяють наступні типи інтеграції – вертикальну, горизонтальну, діагональну та комбіновану інтеграцію. Вибір виду інтеграції залежить насамперед від умов існування, галузі і, головне, переслідуваних цілей інтеграційного об'єднання. Характеристику видів інтеграції представимо у таблиці 3.

Одразу ж зазначимо, що сучасні ринкові відносини вносять свої корективи в організацію відносин між підприємствами. В загальному, не заперечуючи перевагу інтеграційних об'єднань перед «одиноким» підприємством, досить велика кількість вчених-економістів вважає вертикальну інтеграцію не найкращим варіантом зростання конкурентоздатності фірми. В цьому випадку варто звернути увагу на те, що науковці ставлять ринкові відносини в протизвагу відносинам довгостроковим, заснованим на зближенні інтересів, що само по собі не є коректним. Не можна ототожнювати ринкові відносини із стихійними, а саме так відбувається при вищенаведеному порівнянні.

Що стосується інтеграційного об'єднання у випадку вертикальної інтеграції, яка виклика-

Таблиця 3

Характеристика видів інтеграції

Вид інтеграції	Характеристика типу інтеграційного об'єднання
1 Горизонтальна	Представляє собою злиття фірм, які виробляють подібні або однорідні товари, з метою їх реалізації через спільну систему розподілу і отримання при цьому додаткового прибутку. Причинами такого об'єднання є: а) можливість досягнення ефекту масштабу, як наслідок – забезпечення конкурентних переваг; б) вирішення проблеми нестачі ресурсів; в) можливість витіснення підприємств-конкурентів, або товарів-замінників з ринку.
2 Вертикальна	Об'єднання фірм, які працюють у різних виробничих циклах, наприклад, об'єднання стадій виробництва і збуту. Вертикальна інтеграція зумовлена технологічними зв'язками між підприємствами. Розрізняють такі види вертикальної інтеграції: 1) інтеграція «вниз» - передбачає приєднання підприємства-виробника сировини до фірми, яка веде головне виробництво; 2) інтеграція «вгору» - передбачає приєднання підприємства-виробника готової продукції до фірми, яка виробляє для нього сировину, матеріали тощо
3 Діагональна	Об'єднання підприємств, які перебувають на різних стадіях виробничого циклу та випускають паралельні види продукції. Такий вид інтеграції забезпечує уникнення ризиків шляхом отримання можливості збільшення тиску на конкурентів, споживачів та постачальників.
4 Комбінована	Інтеграція «уздовж» виробничого процесу та по його рівнобіжних галузях, дозволяє мінімізувати трансакційні витрати та надає можливість управління портфелем сукупного асортименту.

Джерело: складено за [12], [13], [14], [15]

ла найбільше дискусій, то, варто відзначити, що воно не припиняє свого існування у ринкових умовах, а, навпаки, дає можливість використати усі переваги цивілізованого ринку. Створення кращих умов для ведення діяльності підприємства, на наш погляд, є моментом радше позитивним, ніж негативним. З іншого боку, питання скорочення зайвого штату і затрат у випадку збитковості підприємства вирішується шляхом реінтеграції, у крайньому випадку – дезінтеграції. До речі процеси інтеграції не виключають дезінтеграційних процесів. Вони є органічними для економічного розвитку і немінучими у випадку переходу суб'єкта до нового інтеграційного утворення.

З вищезазначеного стає беззаперечним те, що прийняття рішення про можливість утворення інтеграційного угруповання неможливо без кількісної оцінки перспектив підприємства в новоутвореному інтеграційному об'єднанні.

Серед критеріїв оцінки ефективності інтеграційного об'єднання найбільш показовими є значення показника економічної ефективності підприємства до і після інтегрування. Даний показник є узагальнюючим, який враховує наступні показники:

- продуктивність праці, яка є наслідком функціональної залежності від соціальних (кількості зайнятих, рівня матеріального стимулювання, кваліфікації виробників), кількісних (кількості обладнання, обсягу виготовленої продукції тощо), та якісних (якість сировини, якість систем управління та маркетингу, кваліфікації працівників) критеріїв;

- фондовіддача, як показник ефективності використання основних засобів;

- матеріаломісткість, як показник в натуральному вигляді чи у відсотковому витрат матеріальних ресурсів на виробництво будь-якої продукції;

- рентабельність – один із найбільш важливих при оцінці ефективності роботи підприємства. Показник рентабельності характеризує рівень віддачі затрат та ступінь використання засобів в процесі виробництва та реалізації продукції. Функціонально показник рентабельності є похідною від суми вищезгаданих показників.

Одним із головних показників для оцінки інтегрованості підприємства є показник доданої вартості.

Додана вартість – вартість проданого фірмою продукту за мінусом вартості виробів (ма-

теріалів), куплених та використаних фірмою для його виробництва; дорівнює виручці, яка включає в себе еквівалент заробітної плати, орендної плати, проценту та прибутку [16, с.771]. Одразу ж відзначимо, що даний показник не є популярним для оцінки рівня інтеграції вітчизняних підприємств. Криза в Україні, викликана відсутністю економічних реформ, відсутністю структурної перебудови економіки, недосконалістю податкової системи, поглиблена настанням світової фінансової кризи, стала на перешкоді цивілізованому ринковим відносинам. Саме тому велика кількість підприємств, незалежно від форм організації, «перейшли у тінь», що робить неможливим підрахунок реальної доданої вартості, а, відповідно, і показника рівня інтегрованості.

Цікавим на думку автора є вирішення питання про ефективність інтеграції шляхом аналізу зміни витрат на виготовлення продукції до і після включення господарського суб'єкта в інтеграційне об'єднання. В цьому випадку найбільш ефективним буде аналіз результатів підрахунку маржинальних величин: граничної продуктивності, граничної виручки, граничних витрат та порівняння цих величин. Методи розрахунку маржинальних величин широко описані зарубіжними класиками економічної науки [17, с.148,174], а також вітчизняними вченими [18, с. 62-79, с. 118-121]. Проблема застосування цих величин в аналізі ефективності роботи підприємств є швидше суб'єктивним (звичайне небажання керівників звертатись до нових методів), ніж об'єктивним (важкість у розрахунках, неможливість адаптації методів розрахунку ефективності до умов українського підприємства).

В контексті оцінки ефективності від участі в інтеграційному об'єднанні, важливим є правильний вибір головного показника, який свідчитиме про правильність стратегії інтегрування. Адже не завжди є можливість підрахунку усіх знаних показників ефективності роботи суб'єкта інтеграційного об'єднання та й чи є у тому необхідність. Саме тому при виборі необхідних для підрахунку показників ефективності для прийняття рішення про перспективи, можливість чи уже результат інтеграції користуються визначенням рівня значущості для кожного із показників, що в свою чергу і визначатиме вагу вищенаведених показників у кінцевому обчисленні показника оцінки ефективності інтеграційного об'єднання.

IV. Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна дійти висновку, що:

– інтеграція – категорія, яка характеризує процес встановлення зв'язків між суб'єктами;

– інтеграція є найвищим етапом розвитку взаємовідносин підприємств (на мікрорівні) та держав (на макрорівні);

– інтеграція зумовлена високим рівнем розвитку спеціалізації та кооперування підприємств;

– показником рівня взаємовідносин суб'єктів інтеграції є показник рівня інтегрованості;

– до основних критеріїв оцінки ефективності інтеграційного об'єднання відносяться показники продуктивності праці, фондоддачі, матеріаломісткості та рентабельності до та після інтегрування;

– найбільш ефективним при аналізі ефективності інтеграційного об'єднання є розрахунок доданої вартості та порівняння маржинальних величин (граничних продуктивності праці, виручки, граничних витрат та ін.).

Отримані результати роботи можуть бути використані для оцінки ефективності інтеграції підприємства, а також для прийняття рішення щодо необхідності, можливості і перспектив участі суб'єкта інтеграції у новоутвореному інтеграційному об'єднанні.

Варто зауважити, що інтеграцію, а також похідні від неї категорії, а саме: інтегрування, рівень інтеграції, ефективність інтеграції, тощо, неможливо описати за допомогою обмеженої кількості критеріїв, представлених у роботі. Ці категорії набувають нових характеристик, в залежності від рівня і характеру економічних відносин як на мікрорівні, так і на макрорівні. Саме тому питання, розглянуті в статті, потребують подальшого дослідження.

1. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. / Пер. с англ. – М.: Дело, 1992. – 702 с.

2. С. В. Мочерний (відп. ред) та ін. – К.: ВЦ-Академія». 2000–2002. Економічний словник-довідник / За ред. С. В. Мочерного. – К.: Феміна. 1995. – 368 с.

3. Панте Я. Ш. Олигархи. Экономическая хроника 1992-2000 / Я. Ш. Паппе – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – С. 25.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aup.ru/books/m71/4_5htm

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mega.km.ru/business/srch.asp>

6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.

7. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.

8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 359 с.

9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>

10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://besonus.narod.ru/Fayol.htm>

11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_APSN_Economics/32595.doc.htm

12. [Електронний ресурс] режим доступу: <http://library.if.ua/book/18/1481.html>

13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Emp/2008_20_gosteva.pdf

14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecoman.narod.ru/libraru/quiet.htm>

15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fingal.com.ua/content/view/215/39/1/2/>

16. Экономикс : принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл; Пер. с англ. 11 изд. Е. С. Иванова, И. Ю. Лаврова, В. Ф. Максимова и др. Киев : ХаГар, 1998. – 785 с.

17. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Е. Рынок: микроэкономическая модель. – СПб: СП «Автокомп», 1992. – 496 с.

18. Орлов О. А., Рясных Е. Г. Маржинальная прибыль в экономических расчетах на промышленных предприятиях. – К.: Издательский дом «Скарбы», 2003 - 132с.

In this paper the basic picture and specific of the category integration are considered the article describe criteria condition fundamental purposes and advantages of integration. The particular consideration is given to the estimate of efficiency and integration level of the enterprise.